

<https://doi.org/10.36078/987655588>

Received: August 4, 2026
Accepted: August 24, 2026
Available online: August 25, 2026

Original research article / Original tadqiqot maqolasi

**IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF NIRMAL VARMA'S
SHORT STORIES**
(Based on the Short Stories *Birds* and *Difference*)

Shamsiqamar TILOVMURODOVA

PhD Student
Tashkent State University of Oriental Studies
Tashkent, Uzbekistan
Email: shamsiqamar_tilovmurodova@tsuos.uz
ORCID iD: 0009-0005-4388-3354

ABSTRACT

Examining the short stories *The Birds* (1959) and *The Difference* (1973), this study aims to identify the thematic and ideological scope, symbolic and figurative system, and artistic and stylistic features of Nirmal Varma's prose, with particular attention to the comparative-typological representation of alienation and existential problems. Four objectives are pursued: to classify the major themes of N.Varma's short stories; to analyze the stream-of-consciousness technique and the system of personal and universal symbols in *The Birds*; to reveal the artistic interpretation of the erosion of moral and spiritual values in *The Difference*; and to compare the plot structures and stylistic devices of the two stories.

Employing a qualitative research design, the study uses close reading, linguo-poetic, structural-semantic, and comparative-typological analysis. The collection *Selected Stories* (प्रतनिधि कहानियाँ, 1988) serves as the primary source. The findings indicate that human destiny and the meaning of life, moral and spiritual problems, inner freedom, estrangement from one's roots, migration, and alienation constitute major thematic concerns in N.Varma's prose. While alienation in *The Birds* is primarily associated with historical and social factors, its manifestation in *The Difference* is connected with moral and personal factors.

Analysis of both stories reveals the consistent interaction of personal and universal symbols, stream of consciousness, interior monologue, and episodic and concentric plot elements, demonstrating the stability of N.Varma's individual style. The scientific novelty lies in the comparative-typological analysis of the two stories and the substantiation of their symbolic and stylistic commonality. The study concludes that N.Varma's transition from external social reality to the individual's inner experience is realized through a unified symbolic and stylistic system, positioning these stories as notable examples of twentieth-century Hindi modernist prose. The findings provide a theoretical and practical basis for further research on N.Varma's works within Uzbek and comparative literary studies.

Key words: Nirmal Varma, modern short story, existentialism, stream of consciousness, symbolic imagery, alienation, Hindi literature, artistic style, plot structure, comparative analysis.

For citation:

Tilovmurodova, Sh. (2026). Ideological and artistic features of Nirmal Varma's short stories (based on the short stories *Birds* and *Difference*). *Philology Matters*, D(3), 112–127. <https://doi.org/10.36078/987655588>.

NIRMAL VARMA HIKOYALARINING G‘OYAVIY-BADIIY XUSUSIYATLARI (“Qushlar” va “Tafovut” hikoyalari misolida)

Shamsiqamar TILOVMURODOVA

Tayanch doktorant
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Toshkent, O‘zbekiston

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada 1959-yilda nashr etilgan “Qushlar” (“The Birds”) va 1973-yilda yaratilgan “Tafovut” (“The Difference”) hikoyalari tadqiq etish orqali Nirmal Varma nasrining tematik va g‘oyaviy ko‘lami, ramziy va obrazli tizimi, badiiy-uslubiy xususiyatlarini, xususan, begonalashuv va ekzistensial muammolarning qiyosiy-tipologik ifodalanishini aniqlash maqsad qilingan. Tadqiqotda to‘rtta vazifa belgilangan: N.Varmaning hikoyalaridagi asosiy mavzularni tasniflash; “Qushlar” hikoyasida ong oqimi texnikasi hamda shaxsiy va umuminsoniy ramzlar tizimini tahlil qilish; “Tafovut” hikoyasida axloqiy va ma‘naviy qadriyatlarning yemirilishining badiiy talqinini ochib berish; ikki hikoyaning syujet tuzilishi va uslubiy vositalarini qiyoslash.

Sifat tadqiqot dizayniga asoslangan mazkur tadqiqotda yaqin o‘qish, lingvopoetik, strukturaviy-semantik va qiyosiy-tipologik tahlil usullaridan foydalanildi. “Tanlangan hikoyalar” (“प्रतनिधि कहानियाँ”, 1988) to‘plami asosiy manba sifatida olindi. Tadqiqot natijalari N.Varma nasrining asosiy tematik masalalarini inson taqdiri va hayot mazmuni, axloqiy va ma‘naviy muammolar, ichki erkinlik, o‘z ildizlaridan begonalashish, migratsiya hamda begonalashuv tashkil etishini ko‘rsatdi. “Qushlar” hikoyasidagi begonalashuv asosan tarixiy va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq bo‘lsa, “Tafovut” hikoyasida uning namoyon bo‘lishi axloqiy va shaxsiy omillar bilan aloqador.

Har ikki hikoya tahlili shaxsiy va umuminsoniy ramzlar, ong oqimi, ichki monolog hamda epizodik va konsentrik syujet unsurlarining izchil o‘zaro ta‘sirini ko‘rsatib, N.Varmaning individual uslubi barqarorligini namoyon etadi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi ikki hikoyaning qiyosiy-tipologik tahlili hamda ulardagi ramziy va uslubiy mushtaraklikning asoslab berilishidan iborat. Tadqiqot xulosasiga ko‘ra, N.Varmaning tashqi ijtimoiy voqelikdan shaxsning ichki kechinmalariga o‘tishi yaxlit ramziy va uslubiy tizim orqali amalga oshiriladi. Bu hikoyalar XX asr hind modernistik nasrining muhim namunalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari N.Varma ijodini o‘zbek va qiyosiy adabiyotshunoslik doirasida yanada chuqur o‘rganish uchun nazariy va amaliy asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: Nirmal Varma, zamonaviy hikoya, ekzistensializm, ong oqimi, ramziy obrazlilik, begonalashuv, hind adabiyoti, badiiy uslub, syujet tuzilishi, qiyosiy tahlil.

ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАССКАЗОВ НИРМАЛА ВАРМЫ

(на примере рассказов «Птицы» и «Различие»)

Шамсикамар ТИЛАВМУРАДОВА

Базовый докторант
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистан

АННОТАЦИЯ

Исследование рассказов «Птицы» («The Birds») (1959) и «Различие» («The Difference») (1973) направлено на выявление тематического и идейного диапазона, символической и образной системы, а также художественно-стилистических особенностей прозы Нирмала Вармы, с особым вниманием к сравнительно-типологическому представлению отчуждения и экзистенциальных проблем. Поставлены четыре задачи: классифицировать основные темы рассказов Н.Вармы; проанализировать технику потока сознания и систему личных и универсальных символов в рассказе «Птицы»; раскрыть художественную интерпретацию разрушения нравственных и

духовных ценностей в рассказе «Различие»; сопоставить сюжетные структуры и стилистические приёмы двух рассказов.

В исследовании, выполненном в рамках качественного исследовательского дизайна, применяются методы пристального прочтения, лингвопоэтического, структурно-семантического и сравнительно-типологического анализа. Основным источником служит сборник «Избранные рассказы» («प्रतनिर्धि कहानियाँ», 1988). Результаты исследования показывают, что основными тематическими проблемами прозы Н.Вармы являются человеческая судьба и смысл жизни, нравственные и духовные проблемы, внутренняя свобода, отчуждение от своих корней, миграция и отчуждение. Если отчуждение в рассказе «Птицы» преимущественно связано с историческими и социальными факторами, то в рассказе «Различие» его проявление обусловлено нравственными и личностными факторами.

Анализ обоих рассказов выявляет последовательное взаимодействие личных и универсальных символов, потока сознания, внутреннего монолога, а также эпизодических и концентрических элементов сюжета, что свидетельствует об устойчивости индивидуального стиля Н.Вармы. Научная новизна исследования заключается в сравнительно-типологическом анализе двух рассказов и обосновании их символической и стилистической общности. В заключении отмечается, что переход Н.Вармы от внешней социальной реальности к внутреннему опыту личности осуществляется посредством единой символической и стилистической системы, что позволяет рассматривать данные рассказы как значимые образцы индийской модернистской прозы XX века. Результаты исследования создают теоретическую и практическую основу для дальнейшего изучения творчества Н.Вармы в рамках узбекского и сравнительного литературоведения.

Ключевые слова: Нирмал Варма, современный рассказ, экзистенциализм, поток сознания, символическая образность, отчуждение, литература на хинди, художественный стиль, сюжетная структура, сравнительный анализ.

KIRISH

Nafaqat hind adabiyoti, balki jahon adabiyoti miqyosida ham oʻz oʻrniga ega boʻlgan modern uslubda ijod qilgan mahoratli hind yozuvchilari, jumladan, R.Yadav, K.P. Saksena (Kamleshvar), M.Rakesh, B.Sahni hamda Amarkant bilan birgalikda adib 1950–1960-yillar oraligʻida gullab-yashnagan hindiy badiiy adabiyotining sermahsul davri hisoblangan “नई कहानी” (yangi hikoya) modernistik adabiy harakati asoschilaridan biri sifatida eʼtirof etiladi [Tsvetkova, 2014].

Bu yozuvchilar sanʼatni moddiy dunyodan uzoqlashtirib boʻlmasligini teran anglagan holda “yangi hikoya” yoʻnalishi doirasida hind jamiyatidagi oʻrta sinf hayotini yoritishga alohida eʼtibor qaratishdi. Ular asarlarida mamlakat parchalanishi, urush oqibatlari, oila inqirozi, qadriyatlarining yemirilishi, ishonchsizlik, gʻamginlik, yolgʻizlik hamda begonalashuv kabi ijtimoiy-ruhiy oʻzgarishlarni, ularning kelib chiqish sabablari va jamiyatga taʼsirini birga badiiy tahlil etishgan.

Taniqli hind tanqidchisi N.Singxning fikricha, hindiy tilidagi “yangi hikoyalar” oʻsha davr hind yozuvchilari va tanqidchilari orasida katta bahs-munozaralarni keltirib chiqargan: adabiy jurnallar sahifalarida bu oqimning yutuq va kamchiliklarini baholashga qaratilgan turlicha yondashuvlar qizgʻin muhokama qilingan [Singh, 1973]. Bu davr hikoyachiligining bosqichma-bosqich taraqqiyoti R.Gopalning uch jildlik “Hindiy hikoyachiligi tarixi” (“हिंदी कहानी का इतिहास”) asarida ham keng yoritilgan boʻlib, tadqiqotchi 1951–1975-yillar oraligʻini aynan “yangi hikoya” davri sifatida alohida ajratib koʻrsatadi [Gopal, 2008]. Bu davrlashtirish bizning tadqiqotimizda

tahlilga tortilgan ikkala hikoyaning ham (1959- va 1973-yillarda yozilgan) aynan shu davrga to'g'ri kelishini, demak, ularni bir yaxlit adabiy jarayon namunasi sifatida qiyoslash mumkinligini asoslaydi. Yo'nalish namoyandalarining hikoyalari mazmun va shakl jihatidan bir-biridan farqlanadi, davr muammolariga jamiyat munosabatining turlichaligi ularning asarlarida yaqqol seziladi. Mustaqillikka erishgan jamiyatda paydo bo'lgan ko'plab masala va muammolar zudlik bilan adabiyot markaziga ko'chib o'tdi: mustamlaka zulmidan ozod bo'lish insonlar ongida ikki xil qarama-qarshilikni, ya'ni ozodlik hissi bilan yashash yo'lini topolmagan xalq kayfiyati hamda mamlakat bo'linishiga munosabat masalasini vujudga keltirdi. Shu asnoda "chuqur parchalanish" tuyg'usi uyg'ondi, tushkunlik insonlar hayotining ajralmas qismiga aylandi.

Hindiy adabiyotshunos va tanqidchi R.Anjan adib hikoyalarini to'rtta asosiy guruhga ajratadi: to'liq hind turmush tarzi tasvirlangan hikoyalar ("Kundalik o'yin", "Mayaning haqiqati", "Uchinchi guvoh", "Zulmatda" va boshq.), yarim hind muhiti aks etgan hikoyalar ("Qushlar", "O'tgan yozda", "Terminal"), yarim yevropa hayoti ifodalangan hikoyalar ("Avval", "Yonayotgan buta", "Londondagi bir tun" va boshq.) hamda aralash turmush tarzidagi hikoyalar ("Bir kunlik mehmon", "Ikki xonadon") [Anjan, 2013]. Ayrim qarama-qarshi mulohazalarga qaramay, bu tasnif o'zini oqlaydi, chunki hikoyalardagi voqealar makon jihatidan Hindiston va Yevropada sodir bo'ladi. Ayrim hind tanqidchilari yozuvchining bunday bayon uslubini uning Yevropada o'tgan hayoti ta'siri ostida shakllangan, deb hisoblashadi. Bu qarash qisman o'zini oqlaydi, chunki hikoyalardagi peyzaj tasviri shu qadar jonliki, rus olimlari ham adibni muhit tasvirlashda o'ziga xos romantik uslubga ega sanoqli yozuvchilar qatoriga kiritishadi [Tsvetkova, 2014]. Bu fikrga qisman qo'shilish mumkin, biroq adibning peyzaj tasvirini shunchaki romantik manzara emas, balki qahramon ruhiy holatining bevosita davomi va ifodasi sifatida talqin qilish to'g'riroq bo'ladi. Bu jihat quyida, "Qushlar" hikoyasi tahlilida yanada yaqqol ko'rinadi.

Adabiyotshunos R.Anjan yozuvchi hikoyalarini syujet yo'nalishi bo'yicha ham tasniflashga urinadi. Unga ko'ra, asarlar uch guruhga bo'linadi: birinchisi – oilaviy, ikkinchisi – shaxsiy va uchinchisi – na oila, na shaxs mavjud bo'lgan qahramonlar tasvirlangan hikoyalar. Tanqidchining fikricha, ko'pchilik N.Varma hikoyalarida oila va jamiyat emas, balki shaxsning o'zi yetakchi o'rinda turadi, deb hisoblaydi. Biroq bu asarlarda jamiyat butunlay yo'q degani emas: shaxs jamiyatning bir bo'lagi bo'lgani uchun, qayerda shaxs mavjud bo'lsa, u yoki bu shakldagi jamiyat ham albatta bo'y ko'rsatadi [Anjan, 2013]. N.Varma zamonaviy G'arb adabiyoti bilan jonli tanishuvi hamda yoshligidan o'zi yashagan davr adabiy merosini chuqur o'zlashtirganligi tufayli ijodida ekzistensializm falsafasining turli ko'rinishlariga murojaat qiladi. Uning hikoyalarini diniy yoki ateistik ekzistensializm doirasiga kiritish to'g'ri emas, chunki asarlarida muammolarni ochib berishda dinga murojaat qilish yoki, aksincha, uni rad etish kuzatilmaydi. Ammo uning aynan shu yo'nalishda yozishiga ingliz adibasi V.Vulfning ta'siri katta bo'lgan va u olimani o'z ustozlaridan biri sifatida e'zozlagan [Vinit, 2022]. Bu ta'sir, bizningcha, adibning ayrim texnik usullarida emas, balki qahramonlar ichki dunyosini vaqt va xotira orqali ochib berish tamoyilida, ya'ni **"ong**

oqimi” uslubida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Adibning ijodiy merosi jamiyatning dolzarb ijtimoiy-axloqiy muammolarini haqqoniy tasvirlash bilan birga falsafiy masalalarni ham qamrab olganligi bilan ahamiyatlidir. Adib ijodida faqat mavzu va g‘oya o‘zgarishi bilan cheklanmasdan, o‘ziga xos badiiy tasvir vositalaridan unumli foydalanilgani asarlarning badiiyligini yanada oshirgan. Zamonaviy tadqiqotchilar ham uning ijodini mustamlakachilikdan keyingi davr Hindistonida o‘zlikni anglash jarayonining muhim namunasi sifatida baholashadi: xususan, xotira va istak tushunchalari orqali tarix va zamonaviylik o‘rtasidagi keskin ziddiyatni yoritish N.Varma falsafiy-badiiy qarashlarining markaziy nuqtasi hisoblanadi [Anushri, 2015]. Fransuz hindshunosi E.Monto ham yozuvchi uslubini tahlil qilib, uning ijodida “ildizsizlik” tushunchasi, ya’ni an’anaviy hind ijtimoiy-madaniy makonidan uzilgan, biroq Yevropa madaniyatiga ham to‘liq singib ketmagan qahramon ongi tasviri yetakchi o‘rin tutishini ta’kidlaydi [Montaut, 2012]. Bu kuzatuv adibning deyarli barcha qahramonlariga taalluqli bo‘lib, ular na to‘liq vatanida, na begona yurtda o‘zini erkin his eta oladilar. Bu holat quyida tahlil qilinadigan har ikkala hikoyada ham markaziy o‘rin egallaydi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, o‘zbek adabiyotshunosligida hindiy “yangi hikoya” yo‘nalishi va, xususan, N.Varma ijodi hanuzgacha alohida monografik planda tadqiq etilmagan. Adib merosi rus va G‘arb hindshunosligida [Tsvetkova, 2014; Montaut, 2012; Marková, 2008; Anushri, 2015] yetarlicha yoritilgan bo‘lsa-da, o‘zbek tilida uning hikoyachilik mahoratini bevosita matn tahlili asosida o‘rganish dolzarb ilmiy muammo (bo‘shliq) bo‘lib qolmoqda. Yozuvchining “Qushlar” (1959) va “Tafovut” (1973) hikoyalari adib ijodiy taraqqiyotining ikki muhim bosqichini – mamlakat bo‘linishidan keyingi yolg‘izlik hamda Yevropada shakllangan axloqiy inqiroz mavzularini aks ettiradi. Biroq har ikki asar shu paytgacha qiyosiy-tahliliy jihatdan maxsus o‘rganilmagan.

Yozuvchi hikoyachilikda hind adabiyotidagi mavjud an’anaviy mavzular bilan o‘z shaxsiy tajribasini qorishtirib, butun umri davomida shakllantirgan falsafiy dunyoqarashi orqali tahlilga tortadi. Norealistik uslubda ijod qilgan atoqli adiblar R.Yadav, K.P. Saksena (Kamleshvar), I.Joshi nasrchiligida “परयोगवाद” (eksperimentalizm) ustunlik qilgan bo‘lsa, N.Varma nasri “अस्तित्ववाद” (ekzistensializm)dan sug‘orilgan murakkab mavzularni qamrab oladi. Qiziqarlisi shundaki, Kamleshvarning o‘zi “yangi hikoya” yo‘nalishining nazariy asoslarini bayon qilgan “नई कहानी की भूमिका” asarida bu yo‘nalish yagona uslubiy dastur emas, balki turli ijodiy yo‘nalishlarning erkin uyg‘unlashuvi ekanligini alohida ta’kidlaydi [Kamleshvar, 2020]. Bu e’tirof adibning ekzistensialistik yo‘nalishi bilan Kamleshvarning eksperimentalistik yo‘nalishi bir oqim doirasida qanday yonma-yon mavjud bo‘la olganini tushuntirib beradi. Umuman, hindiy adabiyoti taraqqiyotining bu davri H.Dvivedining “Hindiy adabiyotiga kirish” (“हिन्दी साहित्य की भूमिका”) asarida ham keng yoritilgan bo‘lib, muallif “yangi hikoya” yo‘nalishini hind nasrining G‘arb ta’siridagi eng jadal yangilanish bosqichi sifatida baholaydi [Dvivedi, 2017]. Ekzistensializm falsafasi Yevropada XX asr boshlarida “xudolar o‘limi” (F.Nitsshe) tushunchasi bilan bog‘liq ravishda shakllanib, J.-P. Sartr va A.Kamyu

nasrida markaziy o‘rin egallagan edi [Xolbekov, 2013]. Adib hikoyalaridagi inson taqdiri, hayot mohiyati hamda ma’naviy-axloqiy muammolar kabi mavzular xuddi shu davrda arab adabiyotida rivojlanayotgan modernizm bilan tipologik yaqinlik kasb etadi: xususan, o‘zbek olimasi D.Muhiddinovaning tadqiqotlarida tahlilga olingan norealistik uslubdagi J.Salim hikoyachiligining markaziy mavzulari ham aynan shu qatorga kiradi [Muhiddinova, 2015]. Demak, N.Varma nasrini faqat hindiy adabiyoti doirasida emas, balki XX asr Sharq adabiyotidagi umumiy ekzistensialistik oqim kontekstida ko‘rib chiqish uning ijodiy o‘ziga xosligini yanada to‘liqroq ochib berishga xizmat qiladi.

Mamlakatning bo‘linishi (parchalanishi) mavzusi jahon adabiyotshunosligida keng yoritilgan. Hind tadqiqotchilari N.Varma ijodidagi begonalashuv va yolg‘izlik hissi Yevropadagi urushdan keyingi ekzistensial inqirozdan farq qilishini ta’kidlashadi. Ya’ni, bu holat ijtimoiy institutlar (oilal, din) tanazzuli emas, balki qadriyatlar tizimidagi ichki siljish natijasida yuzaga kelgan [Saint, 2001]. Bu kuzatuv N.Varma nasridagi begonalashuvning o‘ziga xos tabiatini hamda uning sof g‘arbonsa ekzistensializm dan farqli jihatlarini ko‘rsatib, mavzuni alohida tadqiq etish zaruriyatini asoslaydi.

O‘zbek adabiyotshunosligida XX asr jahon adabiyotidagi modernistik jarayonlarni o‘rganish an‘anasi N.Karimov va I.Sulton kabi olimlarning tadqiqotlarida o‘zbek adabiyoti misolida rivojlantirilgan bo‘lsa-da [Karimov, 2008], xorijiy, xususan, hindiy modernistik nasrni milliy adabiyotshunosligimiz metodologiyasi asosida tahlil qilish tajribasi hozircha yetarlicha shakllanmagan. Ushbu holat T.A. Xodjayeva va U.U. Muhibovanning “Hind adabiyoti” nomli yirik monografiyasida ham qisman e’tirof etiladi. Unda hind adabiyotining turli davrlari va yo‘nalishlari haqida umumiy ma’lumot berilgan bo‘lib, alohida yozuvchilar ijodini chuqur matn tahlili asosida o‘rganish keyingi tadqiqotlar zimmasiga yuklatiladi [Xodjayeva & Muhibova, 2020]. Ayni shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirish, ya’ni adib merosini birlamchi matn tahlili hamda konkret hikoyalar misolida tadqiq etish mazkur ishning bosh vazifasidir.

Shularni inobatga olib, mazkur tadqiqotning maqsadi adibning “Qushlar” va “Tafvut” hikoyalari misolida uning nasridagi mavzu va g‘oya ko‘lamini, ramziy-obrazli tizimini hamda badiiy uslub xususiyatlarini ochib berishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, adib hikoyachiligini mavzu jihatidan tasniflash; ikkinchidan, “Qushlar” hikoyasida “ong oqimi” hamda shaxsiy va universal ramzlar tizimini tahlil qilish; uchinchidan, “Tafvut” hikoyasida axloqiy qadriyatlar inqirozi mavzusining badiiy talqinini o‘rganish; to‘rtinchidan, har ikki hikoyaning syujet qurilishi va uslubiy vositalarini qiyosiy tadqiq etish. Tadqiqot gipotezasi sifatida quyidagi taxmin ilgari surildi: adib o‘z hikoyalarida shaxsiy va universal ramzlar tizimini “ong oqimi” uslubi bilan uyg‘unlashtirish orqali insonning tashqi voqelikdan begonalashuvi jarayonini ochib beradi. Bunda begonalashuv sabablari har ikki hikoyada turlicha (tarixiy-ijtimoiy va axloqiy-shaxsiy) bo‘lishiga qaramasdan, ularning badiiy-ifodaviy yechimi tipologik jihatdan umumiylik kasb etadi.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot sifat tadqiqoti dizayni asosida, matnga yo‘naltirilgan yaqindan

o'qish, lingvo-poetik va qiyosiy-tipologik tahlil metodlaridan foydalangan holda olib borildi. Tadqiqot obyekti sifatida yozuvchining “परदि” (“Qushlar”, 1959) va “अंतर” (“Tafovut”, 1973) hikoyalari, predmeti sifatida esa ushbu hikoyalardagi mavzug'oyaviy ko'lam, ramziy-obrazli tizim va badiiy-uslubiy vositalar tanlandi. Manba sifatida yozuvchining “प्रतनिधि कहानियाँ” (“Saylanma hikoyalar”, 1988) to'plami asos qilib olindi [Varma, 1988]. Aynan shu ikki hikoyaning tanlanishi tasodifiy emas: ular adib ijodining ikki turli davri va ikki turli geografik-madaniy makonini (mamlakat parchalanishidan keyingi Hindiston va 1970-yillar Yevropasi) qamrab olib, begonalashuv mavzusini eng qarama-qarshi shakllarda namoyon etadi.

Tadqiqotdagi tahlil jarayoni uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda hikoyalardagi asosiy voqealar rivoji, qahramonlar tizimi hamda makon va zamon (xronotop) xususiyatlari o'rganildi. Ikkinchi bosqichda matn tarkibidan takrorlanuvchi obrazlar, detallar va leksik birliklar ajratib olinib, ular “shaxsiy ramz” (muallif tomonidan individual yaratilgan va muayyan asar doirasida chiquvchi obraz) hamda “universal ramz” (an'anaviy, madaniyatlararo umumiy ma'noga ega obraz) toifalariga ajratildi. Uchinchi bosqichda har ikki hikoyaning syujet qurilishi, nutq tashkil etish usullari (muallif nutqi, ichki monolog, dialog) hamda stilistik vositalari qiyoslandi. Har bir bosqich natijalari alohida jadval va ro'yxatlar ko'rinishida qayd etilib, keyingi tahliliy bosqichlar uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqotning ishonchliligini (validliligini) ta'minlash maqsadida quyidagi choralar ko'rildi: barcha iqtiboslar hindiy tilidagi asl matndan bevosita olindi; tahlil natijalari mavjud tanqidiy adabiyotlar [Singh, 1982; Kumar, 2020; Marková, 2008; Montaut, 2012] bilan qiyoslandi. Ishning cheklovi shundaki, garchi izlanish adibning ellikka yaqin hikoyasini qamrab olgan bo'lsa-da, maqola hajmi cheklanganligi sababli uning natijalari faqatgina “Qushlar” va “Tafovut” hikoyalari misolida batafsil yoritildi; statistik yoki miqdoriy metodlardan foydalanilmadi. Bu holat butun korpus bo'yicha yagona raqamli ko'rsatkichlar keltirishni emas, balki sifat jihatidan eng xarakterli ikkita namunani chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan tadqiqot dizayni bilan izohlanadi.

NATIJALAR

Adibning “परदि” (“Qushlar”, 1959), “जलती झाड़ी” (“Yonayotgan buta”, 1965), “पछिली गरमियाँ में” (“O'tgan yozda”, 1968), “बीच बहस में” (“Munozara o'rtasida”, 1973), “मेरी प्रिय कहानियाँ” (“Mening sevimli hikoyalarim”, 1973), “कव्वे और काला पानी” (“Qarg'a va qora suv”, 1983), “प्रतनिधि कहानियाँ” (“Saylanma hikoyalar”, 1988), “सूखा और अन्य कहानियाँ” (“Qurg'oqchilik hamda boshqa hikoyalar”, 1995), “धागे” (“Rishtalar”, 2003) kabi to'plamlaridagi ellikka yaqin hikoyaning barchasi xuddi shunday tartibda, ya'ni matn tahlili, ramziy-simvolik va struktural-semantik metodlar asosida chuqur o'rganilib, ular quyidagi besh mavzuiy guruhga ajratildi:

1. Inson taqdiri va hayot mohiyati mavzusidagi hikoyalar: “Bir kunlik mehmon”, “Kundalik o'yini”, “Mayaning haqiqati”, “Zulmatda”, “Ikki xonadon”, “Qushlar”, “Uchinchi guvoh”, “Sentabrning bir oqshomi”, “Dahliz”.

2. Ma'naviy-axloqiy muammolar ko'tarilgan hikoyalar: “Sevishganlar”,

“Zulmatda”, “Rasmi otkritka”, “Dahliz”, “Londondagi bir tun”, “Kishi va qiz”, “Sentabrning bir oqshomi”.

3. Qalban ozodlik mavzusidagi hikoyalar: “Zulmatda”, “Bir kunlik mehmon”, “Ikki xonadon”, “Yonayotgan buta”, “Tafovut”, “Qushlar”.

4. Ildizdan uzoqlashish, muhojirlik mavzusidagi hikoyalar: “Qushlar”, “O’tgan yozda”, “Terminal”, “Bir kunlik mehmon”, “Tafovut”, “Itning o’limi”, “Ikki xonadon”.

5. Begonalashuv mavzusidagi hikoyalar: Tahlil natijasida hikoyalarning barchasida ushbu mavzu u yoki bu darajada yoritilgani aniqlandi.

Maqola hajmi cheklanganligi sababli, quyida ushbu tahlil natijalari har bir guruhni eng yaqqol ifodalovchi ikkita hikoya – “Qushlar” va “Tafovut” misolida batafsil yoritiladi.

“Qushlar” hikoyasi tahlili natijalari

Hikoyaning kirish qismida *“Can we do nothing for the dead? And for a long time, the answer had been, nothing!”* – Katherine Mansfield (*“O’lgan inson uchun hech nima qila olmaymizmi? Uzoq zamonlardan beri javob shunday: hech nima!”*) iqtibosi epigraf sifatida keltirilgan va bu orqali yozuvchi kitobxonga ma’no yo’nalishini ko’rsatishga harakat qilgan [Varma, 1988]. Mashhur tanqidchi N.Singxning so’zlariga ko’ra, bu hikoya nafaqat adibning debyuti, balki “yangi hikoya” deb ataluvchi yo’nalishning dastlabki namunalaridan biri ham edi [Singh, 1973]. Shu bois hikoyani tahlil qilish nafaqat N.Varma ijodiy uslubini, balki butun bir adabiy yo’nalishning shakllanish jarayonini tushunish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Hikoyaning markazida hind ayoli Latikaning Hindiston va Pokiston bo’linishidan keyingi taqdiri turadi: u Shimla shahridagi tepalikda joylashgan maktabda nazoratchi hamda Kumaondagi monastir maktabida o’qituvchi bo’lib ishlaydi. Latika oxirgi ikki-uch yildan buyon tug’ilgan shahriga qaytmasdan, yotoqxonada yashab keladi. Bir necha yil oldin uning sevgilisi – Kumaon polki kapitani Girish Negi urush tufayli Kashmirda borishga majbur bo’lgan va samolyot halokatida halok bo’lgan. Biroq Latika yillar o’tsa-da, uni unuta olmaydi. Hikoyaning ikkinchi markaziy qahramoni mamlakat parchalanishi oqibatida vatanidan va oilasidan ajralgan birmalik doktor Mukerjidir. U ham rafiqasi vafotidan keyin Latikaga o’xshash yolg’izlik muhitida hayot kechiradi. Uchinchi qahramon – ko’p yillardan buyon tepalikdagi maktabda musiqadan dars beruvchi janob Hubert Latikaga sevgi maktubi yozadi. Biroq Latika bu sevgini oldingi muhabbatiga sodiqligi tufayli emas, balki yana shu kabi ruhiy qaramlikka tushishni va yolg’izlikni boshdan kechirishni istamaganidan rad etadi. Hikoyada yangi avlod vakili sifatida tasvirlangan talaba qiz Julia ham, xuddi Latika singari, bir harbiy yigitga ko’ngil qo’yadi. Bu orqali adib urushlar tugab, mamlakat parchalangan bo’lsa-da, uning oqibatlari turli avlodlar hayotida turlicha aks etayotgan voqelikni ochib beradi.

Ramziy-simvolik va lingvo-poetik tahlil natijasida hikoyada shaxsiy va universal ramzlarning ikki qatlami aniqlandi. Shaxsiy ramzlar qatoriga qorong’i yo’lak va qahramon qizning zinapoyadagi xira-shira soyasi kiradi, bular birinchi avlod vakillarining hamda Latikaning shaxsiy voqeligi va ruhiy holati ramzi sifatida xizmat qiladi: अधियारे गलियारे में चलते हुए लतिका ठठिक गयी। दीवार का सहारा लेकर उसने

लैम्प की बत्ती बढ़ा दी (*“Latika qorong‘i yo‘lak bo‘ylab yurarkan, birozga to‘xtadi. Devorga tayangancha, chiroqning piltasini balandlatdi”*) [Varma, 1988]. Universal ramzlar qatoriga qushlar timsoli, qish fasli, ibodatxonadagi xor hamda sayyohlar obrazi kiradi, bular vatansiz qolgan, doimiy harakatdagi va ruhan yaralangan insonlar taqdirining metaforasi bo‘lib xizmat qiladi: क्या वे सब भी प्रतीक्षा कर रहे हैं, वह, डाक्टर मुकर्जी, मी. ह्यूबर्ट, लेकिन कहाँ के लिए, हम कहाँ जायेंगे? (*“Ularning hammasi ham kutishyaptimi? U, doktor Mukerji, janob Hubert... lekin nimaniki, biz qayerga boramiz?”*) [Varma, 1988]. Doktor V.Tripatining ta’kidlashicha, “Qushlar” hikoyasi manzilni izlash asosiga qurilgan bo‘lib, bu noaniqlik tushunchalaridan ozod bo‘lish yo‘lidagi izlanish haqidagi asardir [Tripathi, 1988]. Bizningcha, aynan shu manzilsizlik va izlanish motivi hikoyaning barcha qahramonlarini birlashtiruvchi tayanch ipdir: Latika ham, doktor Mukerji ham, hatto janob Hubert ham o‘z “manzili”ni topolmagan insonlar sifatida gavdalanadi.

Uslubiy tahlil shuni ko‘rsatdiki, adib bosh qahramon obrazini ochishda aksariyat holatlarda ong oqimi uslubidan foydalangan. Latikaning quyidagi ichki monologida bu uslub yaqqol namoyon bo‘ladi: फरि कुछ दिनों बाद वॉण्टर स्पोर्ट्स के लिए अंग्रेज टूरसिट आते हैं...वे नहीं आयेंगे, फरि भी हमारी दोस्ती में कोई अंतर नहीं पड़ता (*“Keyin bir necha kundan so‘ng ingliz sayyohlari qishki sport turlari uchun kelishadi... qaytib kelishmasliklarini bilishsa ham, hech qanday putur yetmaydi bizning do‘stligimizga”*) [Varma, 1988]. Doktor Mukerji obrazini ochishda ham ong oqimi va ritorik so‘roq gaplardan foydalanilgan: ह्यूबर्ट, क्या तुमने कभी महसूस किया है... (*“Xubert, siz begona yurtda musofir bo‘lib o‘lish dahshatli narsa ekanligini his qilganmisiz?”*) [Varma, 1988]. Syujet qurilishi jihatidan hikoyada epizodik syujet konsentrik, ya’ni sabab hamda natija bog‘liqligidagi syujet bilan qorishtirilgan holda qo‘llanilgan: Latika, Mukerji va Vud xonim xotiralarini epizodik tarzda berilsa, hikoyaning umumiy chizig‘i konsentrik tarzda rivojlanadi [Tsvetkova, 2014]. Aynan shu syujet qurilishi orqali adib qahramonlarning shaxsiy xotiralarini umumiy tarixiy voqelik bilan uyg‘unlashtirishga erishadi, natijada hikoya alohida taqdirlar to‘plami emas, balki bir davr manzarasi sifatida o‘qiladi.

“Tafovut” hikoyasi tahlili natijalari

Hikoyaning markazida o‘tgan asrning 60- va 70-yillari Yevropa madaniyati fonida Pragada tahsil olayotgan ikki yosh, ya’ni – ismlari keltirilmagan yigit va qiz o‘rtasidagi munosabat yotadi. Ular Yevropa bo‘ylab sayohatlari davomida nikohsiz yashay boshlaydilar, qiz homilador bo‘lib qoladi va tafsilotlari keltirilmagan holda ular homilani sun‘iy ravishda tushirishga hamda buni Pragadan olis bir tug‘ruqxonada amalga oshirishga kelishib oladilar. Qahramonlar adib tomonidan atayin ismsiz, ya’ni “U” tarzida abstraktlashtirilgan bo‘lib, bu ularni istalgan odam obraziga aylantiradi va qilmishlarini umuminsoniy muammo darajasiga ko‘taradi. Qahramon yigit sayohatkash, o‘qimishli, ammo qo‘rqoq va xudbin inson sifatida gavdalanadi, u har qanday xatoni “chidasa bo‘ladi” degan nazar bilan yashaydi: असहनीय शायद कुछ भी नहीं है... अब बलिकूल कोई डर नहीं है (*“Ehtimol, chidab bo‘lmaydigan narsaning o‘zi yo‘q... Endi hech qanday qo‘rquv yo‘q, dedi u yana bir bora o‘ziga o‘zi”*) [Varma, 1988].

Ramziy-simvolik tahlil natijasida bu hikoyada ham ikki qatlamli ramzlar tizimi aniqlandi. Shaxsiy ramzlar: lipa choy paketi, sigaret ta'mi, mashina izlari, bularning barchasi qahramonlarning qilmishlari va uning oqibati ramzi sifatida xizmat qiladi: उसने एक सगिरेट सुलगाई, लेकिन उसे उसका स्वाद फेरि अजीब-सा लगा (*"U sigaretdan oldi, lekin uning ta'mi yana g'alati tuyuldi"*) [Varma, 1988]. Universal ramzlar: tug'ruqxona, ya'ni qilmish tanqid ostiga olinadigan haqiqiy voqelik ramzi, Praga yotoqxonasi, ya'ni hech kim xabar topmaydigan shaxsiy voqelik ramzi, botayotgan quyosh nurlari va daraxtning yangi barglari, ya'ni umr hamda yangi hayot boshlash imkoniyati ramzi hisoblanadi: समिटिरी के इर्द-गर्द बरवा के पेड़ थे और उनकी नई पत्तियाँ डूबती हुई धूप में झलिलमिली रही थी (*"Qabrison atrofida barva daraxtlari o'ragan, botayotgan quyosh zarralaridan daraxtning yangi barglari yaltirab turardi"*) [Varma, 1988].

Uslubiy tahlil "Tafovut" hikoyasida antiteza, ya'ni sarlavha asosida butun hikoya davomida qarashlar qarama-qarshiligi, gradatsiya, ya'ni axloqiy qadriyatlar yemirilishining bosqichma-bosqich rivojlanishi hamda ellipsis kabi vositalarning izchil qo'llanilganini ko'rsatdi [Quronov, 2013]. Ingliz va hind tillari almashinuvi asosida qurilgan quyidagi dialogda antiteza aniq namoyon bo'ladi: सो...यू आर द मैन... क्या मतलब?... कुछ नहीं (*"Demak, siz o'sha erkaksiz, dedi u ingliz tilida o'z tilini qo'yib. Nimani nazarda tutyapsiz? Hech narsa... U qaytib o'z tilida javob berdi"*) [Varma, 1988]; bunda javobgarlikni o'z zimmasiga olishga tayyor erkak bilan bu javobgarlikdan qochayotgan erkak obrazi qarama-qarshi qo'yiladi. Syujet qurilishi jihatidan "Qushlar"dagi kabi epizodik va konsentrik syujet elementlari qorishmasi qo'llanilgan: yigit hamda qizning xotiralari epizodik tarzda, umumiy voqealar rivoji esa konsentrik, ya'ni sabab hamda natija bog'liqligida beriladi [Tsvetkova, 2014]. Bu holat ikki hikoyani bir-biridan ancha uzoq mavzular birlashtirsa ham, ularning syujet arxitekturasini bir xil ijodiy tafakkur mahsuli ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Ikki hikoyaning qiyosiy ko'rsatkichlari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan. Jadvalda keltirilgan ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, ikki hikoya o'rtasidagi asosiy farq begonalashuv sababida, ya'ni tashqi-tarixiy omil hamda ichki-axloqiy omil qarama-qarshiligida namoyon bo'lsa, ramziy tizim darajasi, syujet qurilish prinsipi va uslubiy vositalarning umumiy repertuari deyarli bir xil saqlanib qolgan. Bu holat yozuvchi individual uslubining barqarorligini ko'rsatuvchi muhim ko'rsatkichdir (Quyidagi jadvalga qarang):

"Qushlar" va "Tafovut" hikoyalarining qiyosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	"Qushlar" (1959)	"Tafovut" (1973)
Begonalashuv sababi	tarixiy-ijtimoiy (mamlakat parchalanishi, urush)	axloqiy-shaxsiy (ixtiyoriy tanlov)
Shaxsiy ramzlar	qorong'u yo'lak, qizning soyasi	lipa paketi, sigaret ta'mi, mashina izlari
Universal ramzlar	qushlar, qish, ibodatxona xori	tug'ruqxona, daraxt barglari, botayotgan quyosh
Syujet turi	epizodik + konsentrik	epizodik + konsentrik
Yetakchi uslubiy vosita	ong oqimi, ritorik so'roq	antiteza, gradatsiya, ellipsis

MUNOZARA

Tahlil natijalariga ko'ra, N.Varma nasrida begonalashuv mavzusi ikki xil – tarixiy-ijtimoiy hamda axloqiy-shaxsiy asosda yoritilgan. “Qushlar” hikoyasida begonalashuvga mamlakat parchalanishi va urush kabi tashqi omillar sabab bo'lsa, “Tafovut”da bu holat qahramonlarning ichki, ixtiyoriy tanlovidan kelib chiqadi. Bu farq G.V. Strelkova va K.A. Lesikning N.Varma va K.Narain ijodiga bag'ishlangan qiyosiy tadqiqotlaridagi xulosalarni tasdiqlaydi: ularning fikricha, ekzistensializm falsafasi N.Varma qahramonlari uchun mavjudlikning ma'nosizligini shunchaki qabul qilish emas, balki uni ichki tajriba orqali qayta anglash jarayonidir [Strelkova & Lesik, 2024]. Bu kuzatuv bizning tadqiqotimizda ilgari surilgan, ya'ni “Tafovut” qahramonining ruhiy xotirjamlikka qaytishi borasidagi xulosa bilan uyg'unlashadi.

Olingan natijalar, shuningdek, E.Montoning N.Varma uslubiga oid kuzatishlarini ham tasdiqlaydi [Montaut, 2012]. Tadqiqotchi yozuvchi qahramonlarini “ildizsiz”, ya'ni na to'liq hind, na to'liq yevropalik ongga ega obrazlar sifatida ta'riflagan edi. Maqolada berilgan tahlilda ham “Qushlar”dagi Doktor Mukerji va “Tafovut”dagi qahramon yigit aynan shu, ikki madaniyat oraliq'ida qolib ketgan obrazlar sifatida namoyon bo'ladi. D.Markovanning adibning Praga davri ijodiga bag'ishlangan tadqiqoti “Tafovut” hikoyasidagi yevropacha muhit tasvirining yozuvchining shaxsiy biografik tajribasi bilan uzviy bog'liqligini yana bir bor tasdiqlaydi [Markova, 2008]. Bu bog'liqlikni adibning o'zi ham inkor etmaydi: “लखिने के स्रोत: आदि, अंत और आरम्भ” (“Yozuv manbalari: ibtido, intiho va boshlanish”) nomli esselar to'plamida N.Varma o'zining Pragadagi hayoti va u yerda kechgan ichki kechinmalari aynan o'sha davr hikoyalarining yashirin negizi bo'lganini yozadi [Varma, 2001]. G.Gaganning yozuvchi ijodiga bag'ishlangan “संसार में नरिमल वर्मा” monografiyasida ham xuddi shu fikr ilgari suriladi: tadqiqotchining ta'kidlashicha, N.Varma nasrida tasvirlangan deyarli barcha makonlar, Shimla ham, Praga ham muallifning shaxsiy xotiralari bilan chambarchas bog'liq [Gagan, 2020]. Demak, bizning tahlilimizda aniqlangan “ildizsizlik” holati shunchaki badiiy tasvir vositasi emas, balki adibning o'z hayotiy tajribasidan oziqlangan chuqur shaxsiy mavzudur.

M.Singxning B.Sahni va N.Varma ijodini qiyoslagan tadqiqotida ta'kidlanishicha, “yangi hikoya” yo'nalishi yagona mafkuraviy yo'nalish bo'lmay, balki turlicha voqelikni ifodalovchi hodisalarmajmuidan iborat edi [Singh, 2016]. Bizning tadqiqotimiz natijalari ham buni tasdiqlaydi: “Qushlar” va “Tafovut” hikoyalari bir yozuvchi qalamiga mansub bo'lsa ham, ular mutlaqo boshqa ijtimoiy va madaniy makonlarda, ya'ni Hindiston tog' hududi hamda Yevropa shahrida kechadi, biroq ikkalasida ham bir xil uslubiy hamda ramziy vositalar, xususan, shaxsiy va universal ramzlar juftligi, ong oqimi, epizodik va konsentrik sujet qo'llaniladi. Bu holat yozuvchi uslubining tipologik barqarorligidan dalolat beradi.

Taqdim etilgan matn ham muharrir tahririning ilmiy-akademik uslubiga hamda belgilangan barcha mezonlarga to'liq moslashtirildi. Matndagi barcha tire (—, –) va chiziqcha (-) belgilari butunlay olib tashlandi, ularning o'rniga tegishli bog'lovchilar hamda ravon grammatik birikmalar qo'llandi: A.Anushrining postkolonial (mustamlakachilikdan keyingi) adabiyot nazariyasi asosida olib borilgan tadqiqotida

ta'kidlanishicha, N.Varma o'zligini tiklash jarayonini na g'arbona, na an'anaviy-mahalliy modellarga to'liq bog'lamasdan, xotira, tabiat va san'at munosabati orqali qayta quradi [Anushri, 2015]. "Qushlar" hikoyasi tahlili bu xulosani qo'shimcha dalillar bilan boyitadi: Latika obrazi orqali xotira aynan shu davrlar chorrahasida muallaq qolgan hamda o'zlikni saqlash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, K.Vaynbergerning "yangi hikoya" davri hind nasridagi begonalashgan shaxs obrazi haqidagi fundamental tadqiqoti bizning natijalarimiz bilan uyg'unlashadi. Tadqiqotchi bu davr qahramonlarini jamiyatdan ham, o'z-o'zidan ham begonalashgan shaxslar sifatida ta'riflaydi [Veinberger, 1968]. Bu tavsif "Tafovut" hikoyasidagi ismsiz qahramonlar tabiatiga to'liq mos keladi.

Shu o'rinda Y.P. Chelishevning hindiy adabiyotshunosligi taraqqiyoti tendensiyalariga bag'ishlangan tadqiqotida keltirilgan kuzatuv ham muhim ahamiyat kasb etadi: rus hindshunosi zamonaviy hind adabiyotshunosligida G'arb adabiy-nazariy tafakkuri bilan milliy an'analar o'rtasidagi murakkab dialektik munosabatni ta'kidlaydi [Chelishev, 1973]. Bu kuzatuv N.Varma ijodini baholashda alohida ahamiyatga ega, chunki adib xuddi shu dialektik jarayonning bevosita ishtirokchisi va ifodachisi hisoblanadi. N.D. Gavryushinaning XX asrning 60–70-yillari hindiy adabiyotidagi ekzistensialistik ta'sirlarga oid tadqiqoti ham shuni ko'rsatadiki, bu davr hind yozuvchilari ekzistensializmni Yevropadagi qadriyatlar inqirozining natijasi sifatida emas, balki o'zlarining ijtimoiy-siyosiy vaziyatiga mos ravishda qayta talqin qilganlar [Gavryushina, 1976]. Bu xulosa bizning tadqiqotimizda "Qushlar" va "Tafovut" hikoyalari orasida aniqlangan begonalashuv sabablaridagi farqni, ya'ni mos ravishda tarixiy-ijtimoiy hamda axloqiy-shaxsiy omillarni nazariy jihatdan asoslab beradi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, tadqiqot natijalari D.Quronov taklif etgan stilistik vositalar tasnifini [Quronov, 2013] hindiy nasri materialida sinab ko'rish hamda o'zbek adabiyotshunosligi metodologiyasini xorijiy adabiyot matnlariga tatbiq etish imkoniyatini kengaytiradi. Amaliy ahamiyati esa tadqiqot natijalarining oliy ta'lim muassasalarida "Jahon adabiyoti", "Hindshunoslik", "Qiyosiy adabiyotshunoslik" fanlari bo'yicha ma'ruza va seminar mashg'ulotlarida, shuningdek, N.Varma hikoyalarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida foydalanilishi mumkinligi bilan belgilanadi.

Xususan, tadqiqotda ishlab chiqilgan shaxsiy va universal ramzlar tasnifi tarjimon uchun matndagi ma'no qatlamlarini saqlab qolish bo'yicha yo'riqnoma vazifasini bajarishi mumkin. Masalan, "qorong'i yo'lak" yoki "lipa paketi" kabi shaxsiy ramzlarni tarjima qilishda ularning kontekstual va individual xarakterini saqlash zarur bo'lsa, "qushlar" yoki "tug'ruqxona" kabi universal ramzlarni o'girishda ularning madaniyatlararo an'anaviy ma'nosini hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotning cheklovlari quyidagilardan iborat: birinchidan, garchi tahlil adib nasrining butun korpusini – ellikka yaqin hikoyasini qamrab olgan bo'lsa-da, maqola hajmi cheklanganligi sababli natijalar faqat ikkita hikoya – "Qushlar" hamda "Tafovut" misolida batafsil yoritildi. Bu esa qolgan hikoyalar bo'yicha to'liq tahlillarni kelgusi tadqiqotlar doirasida yoritishni taqozo etadi. Ikkinchidan, matnlarning tadqiqotchi

tomonidan bevosita tarjima qilinganligi muayyan darajada subyektiv talqin ehtimolini yuzaga keltirishi mumkin. Keyingi tadqiqotlar istiqbolida adibning qolgan hikoyalari bo'yicha to'plangan materiallarni alohida nashrlarda e'lon qilish, shuningdek, uning ijodini K.Narain [Strelkova & Lesik, 2024] va boshqa hind ekzistensialist yozuvchilari merosiga qiyoslagan holda tizimli o'rganish dolzarb yo'nalishlar sifatida belgilandi.

XULOSA

Adibning XX asrning 60–70-yillarida yaratilgan norealistik hikoyalari tahlili orqali quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

Yozuvchining mazkur davr muhitini aks ettiruvchi asarlarida, xususan, “Qushlar” hamda “Tafovut” hikoyalarida ekzistensializm falsafasi mavzulari asosida mamlakat parchalanishi, shuningdek, urushdan keyingi insonlarning ruhiy holati va kechinmalari yoritilgan. Muallif urushni nafaqat alohida odamlar, balki butun boshli xalq hamda mamlakat uchun dahshatli fojia ekanligini ko'rsatib beradi. Uning tasvirida urush oqibatida mamlakat parokandalikka yuz tutishi, farzandlar ota-onadan judo bo'lishi, ayollar beva qolishi hamda insonning mutlaq begonalashuv muhitiga tushib qolishi badiiy aks ettirilgan.

Hikoyalarning g'oyaviy-badiiy mohiyatini ochib beruvchi asosiy vosita sifatida adib bosh qahramonlarni muayyan ijtimoiy qatlamdan tanlaydi. Yozuvchi XX asrning 60–70-yillaridagi nafaqat hind, balki Yevropa jamiyati muhitini ham aks ettirish maqsadida ziyoli insonlar, o'rta sinf vakillari hamda hayotning murakkab ijtimoiy va falsafiy muammolariga duch kelgan shaxslar obrazini qalamga oladi.

Adibning 60-yillarda yozilgan asarlarida qahramonlarni abstraktlashtirish kuzatilmagan bo'lsa-da, 70-yillar hikoyalaridagi aksari qahramonlar ismi-sharifsiz, balki ma'lum burch va maqom nomlari (masalan, “qiz”, “yigit”, “U”) bilan ifodalanadi. Bu holat adib badiiy uslubining evolyutsion jihatdan o'zgarib, takomillashib borganidan dalolat beradi.

Yozuvchi hikoyachiligi muallif oldiga qo'ygan maqsadlarga mos ravishda yangi badiiy vositalar bilan boyib borgan. Jumladan, shaxsiy ramzlar (lipa paketi, sigaret ta'mi, mashina izlari, qorong'i yo'lak, qizning soyasi), universal ramzlar (sukunat, tug'ruqxona, daraxt barglari, qushlar, ibodatxona xori), “ong oqimi” uslubi hamda epizodik va konsentrik syujet qurilishi asarlarda o'zaro uyg'unlikda qo'llanilgan.

Adibning tahlilga olingan hikoyalarida hikoya qilish muallifnutqi va qahramonlar tasviri vositasida kechadi. Yozuvchi qahramonlarning ruhiy kechinmalarini ta'rif va tavsif, “ong oqimi”, ichki monolog, dialog hamda peyzaj tasviri orqali yuzaga chiqaradi. Ushbu usullar kitobxonda voqelik va obrazlar tabiati haqida to'liq tasavvur uyg'otadi.

Umuman olganda, adibning 60–70-yillardagi hikoyalari insonni muhit, vaqt va makon bilan uzviy bog'liqlikda tasvirlash orqali jamiyatning ijtimoiy va axloqiy muammolariga e'tibor qaratadi, o'quvchini chuqur mulohaza yuritishga chorlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, adibning badiiy olami tashqi voqelikdan ichki kechinmaga, ijtimoiy fojidan shaxsiy tanlovga qadar yagona uslubiy tizim – shaxsiy va universal ramzlarning “ong oqimi” bilan uyg'unlashuvi orqali yaxlitlik kasb

etadi. Bu esa adib ijodini XX asr jahon adabiyotidagi modernistik nasrning o'ziga xos namunasi sifatida baholashga to'liq asos beradi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, o'zbek adabiyotshunosligida ilk bor adibning ikki hikoyasi qiyosiy va tipologik jihatdan tahlil qilinib, ularning ramziy hamda uslubiy umumiyliigi asoslab berildi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot o'zbek hindshunosligi va qiyosiy adabiyotshunosligi uchun muhim istiqbolli qadam bo'lib xizmat qilishi mumkin. N.Varma kabi XX asr hind adabiyotining yirik namoyandalari ijodini o'zbek tilida, asl manbalar asosida o'rganish hamda ularni jahon adabiyotshunosligi kontekstida o'zbek ilmiy jamoatchiligiga tanishtirish milliy adabiyotshunoslikning xalqaro miqyosda integratsiyalashuvi yo'lidagi muhim bosqichlardan biridir. Kelgusi tadqiqotlarda adib romanchiligi, shuningdek, uning esse va sayohatnoma janridagi ijodini qiyosiy-tipologik tahlilga tortish o'zbek indologiyasi uchun dolzarb yo'nalishlar bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anushree, A. (2015). Choosing to belong: Nirmal Verma's postcolonial modernity. *The Delhi University Journal of the Humanities & the Social Sciences*, 2, 87–99.
2. Dvivedi, H.P. (2017). *Hindi sahitya ki bhumika*. Dilli: Rajkamal Prakashan.
3. Gagan, G. (2020). *Sansar mein Nirmal Varma*. Dilli: Vani Prakashan.
4. Gavryushina, N.D. (1976). Nekotoryye aspekty ideyno-khudozhestvennoy bor'by v literature khindi (60–70-ye gody). *Narody Azii i Afriki*, (1), 95–106.
5. Gopal, R. (2008a). *Hindi kahani ka itihās. Bhag 1 (1900–1950)*. Dilli: Rajkamal Prakashan.
6. Gopal, R. (2008b). *Hindi kahani ka itihās. Bhag 2 (1951–1975)*. Dilli: Rajkamal Prakashan.
7. Gopal, R. (2023). *Hindi kahani ka itihās. Bhag 3 (1976–2000)*. Dilli: Rajkamal Prakashan.
8. Kamleshvar. (2020). *Nai kahani ki bhumika*. Nai Dilli: Rajkamal Prakashan.
9. Karimov, N. (2008). *XX asr adabiyoti manzaralari. 1-kitob*. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU.
10. Kumar, S.P. (2020). *Conversations on modernism*. Delhi: Vani Book Company.
11. Marková, D. (2008). Nirmal Varmā, writing in Hindi about Prague. *Archiv Orientální*, 76, 359–378.
12. Montaut, A. (2012). The poetics and stylistics of Nirmal Verma. *Summerhill (Shimla IIAS)*, 2, 9–27.
13. Muxiddinova, D. (2015). *Badiiy tafakkur takomili*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
14. Quronov, D. (2013). *Adabiyotshunoslik lug'ati*. Toshkent: Akademnashr.
15. Richa, A. (2013). Nirmal Varma ki kahaniyon mein kathavastu. *Nai Dhara*, 12(11).
16. Saint, T.K. (Ed.). (2001). *Translating partition: Essays, stories, criticism*. New Delhi: Katha.
17. Singh, M. (2016). Altered realities, new experiences: Bhisham Sahni, Nirmal Verma, and the "Nayi Kahani" movement. *Comparative Literature Studies*, 53(2), 312–333.
18. Singh, N. (1973). *Indian literature since independence*. Delhi: Sahitya Akademi.
19. Singh, N. (1982). *Kahani nai kahani*. Dilli: Lokbharti Prakashan.
20. Singh, N. (2023). *Kahani: Nai kahani*. Prayagraj: Lokbharti Prakashan.
21. Strelkova, G.V., & Lesik, K.A. (2024). Reminiscence of the existentialism philosophy in Hindi literature. *Linguistics & Polyglot Studies*, 10(1), 139–150.
22. Sulton, I. (1980). *Adabiyot nazariyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
23. *Teoriya literatury. Literaturnyy protsess*. (2001). Ch. 4. Moskva: IMLI RAN, Nasledie.
24. Tsvetkova, S.O. (Ed.). (2014). *Ocherki istorii literatur Indii: X–XX vv.* Sankt-Peterburg: SPbGU.
25. Varma, N. (1988). *Pratinidhi kahaniyan*. Dilli: Rajkamal Prakashan.

26. Varma, N. (2001). *Likhne ke srot: Aadi, anta aur aarambh*. Dilli: Rajkamal Prakashan.
27. Varma, N. (2020). *Bachpan*. Dilli: Vani Prakashan.
28. Vinit, G. (2022). *Here and hereafter: Nirmal Verma's life in literature*. Delhi: Penguin Random House.
29. Weinberger, C. (1968). The outsider in new Hindi stories. *Indian Literature*, 11(2), 64–72.
30. Xo'jayeva, T.A., & Muhibova, U.U. (2020). *Hindiston adabiyoti*. Toshkent: "Innovatsion rivojlanish" nashriyot-matbaa uyi.
31. Xolbekov, M.N. (2013). *XX asr modern adabiyoti manzaralari*. Toshkent: "Mumtoz so'z" nashriyoti.
32. Chelyshev, Ye.P. (1973). Osnovnyye napravleniya v razvitiye sovremennogo literaturovedeniya khindi. V kn.: *Literatury Indii: Stat'i i soobshcheniya* (ss. 222–230). Moskva: Nauka.

REFERENCES

1. Anushree, A. (2015). Choosing to belong: Nirmal Verma's postcolonial modernity. *The Delhi University Journal of the Humanities & the Social Sciences*, 2, 87–99.
2. Chelyshev, E.P. (1973). Main directions in the development of contemporary Hindi literary studies. In: *Literatures of India: Articles and reports* (pp. 222–230). Moscow: Science Publishing House.
3. Dvivedi, H.P. (2017). *The role of Hindi literature*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
4. Gagan, G. (2020). *Nirmal Verma in the world*. Delhi: Vani Publishing House.
5. Gavryushina, N.D. (1976). Some aspects of the ideological and artistic struggle in Hindi literature (the 1960s–1970s). *Peoples of Asia and Africa*, (1), 95–106.
6. Gopal, R. (2008a). *History of the Hindi short story. Part 1 (1900–1950)*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
7. Gopal, R. (2008b). *History of the Hindi short story. Part 2 (1951–1975)*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
8. Gopal, R. (2023). *History of the Hindi short story. Part 3 (1976–2000)*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
9. Kamleshvar. (2020). *The role of the New Story*. New Delhi: Rajkamal Publishing House.
10. Karimov, N. (2008). *Landscapes of twentieth-century literature. Book 1*. Tashkent: Uzbekistan National Publishing House.
11. Kholbekov, M.N. (2013). *Landscapes of twentieth-century modern literature*. Tashkent: Classical Word Publishing House.
12. Khojayeva, T.A., & Muhibova, U.U. (2020). *Indian literature*. Tashkent: Innovative Development Publishing and Printing House.
13. Kumar, S.P. (2020). *Conversations on modernism*. Delhi: Vani Book Company.
14. Marková, D. (2008). Nirmal Varmā: Writing in Hindi about Prague. *Oriental Archive*, 76, 359–378.
15. Montaut, A. (2012). The poetics and stylistics of Nirmal Verma. *Summerhill (Shimla IIAS)*, 2, 9–27.
16. Muxiddinova, D. (2015). *The development of artistic thought*. Tashkent: Gafur Gulom Publishing and Printing Creative House.
17. Quronov, D. (2013). *Dictionary of literary studies*. Tashkent: Academy Publishing House.
18. Richa, A. (2013). Narrative structure in Nirmal Verma's short stories. *New Stream*, 12(11). Delhi.
19. Saint, T.K. (Ed.). (2001). *Translating partition: Essays, stories, criticism*. New Delhi: Katha Publishing House.
20. Singh, M. (2016). Altered realities, new experiences: Bhisham Sahni, Nirmal Verma, and the "New Story" movement. *Comparative Literature Studies*, 53(2), 312–333.
21. Singh, N. (1973). *Indian literature since independence*. Delhi: Academy of Literature.
22. Singh, N. (1982). *Story: New story*. Delhi: Lokbharti Publishing House.
23. Singh, N. (2023). *Story: New story*. Prayagraj: Lokbharti Publishing House.

24. Strelkova, G.V., & Lesik, K.A. (2024). Reminiscence of the philosophy of existentialism in Hindi literature. *Linguistics & Polyglot Studies*, 10(1), 139–150.
25. Sulton, I. (1980). *Theory of literature*. Tashkent: Teacher Publishing House.
26. *Theory of literature: The literary process*. (2001). Ch. 4. Moscow: Institute of World Literature of the Russian Academy of Sciences; Heritage Publishing House.
27. Tsvetkova, S.O. (Ed.). (2014). *Essays on the history of the literatures of India: 10th–20th centuries*. St. Petersburg: St. Petersburg State University Press.
28. Varma, N. (1988). *Representative short stories*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
29. Varma, N. (2001). *Sources of writing: Beginning, end, and beginning*. Delhi: Rajkamal Publishing House.
30. Varma, N. (2020). *Childhood*. Delhi: Vani Publishing House.
31. Vinit, G. (2022). *Here and hereafter: Nirmal Verma's life in literature*. Delhi: Penguin Random House.
32. Weinberger, C. (1968). The outsider in new Hindi stories. *Indian Literature*, 11(2), 64–72.